

INNOVATION IQTISODIYOT

Ilmiy-amaliy elektron jurnal

ИННОВАЦИОННАЯ ЭКОНОМИКА

Научно-практический электронный журнал

THE INNOVATION ECONOMY

Electronic Scientific and Practical Journal

2025 / 4

@QMI_Instituti

Qarshi shahri,
Mustaqillik ko'chasi 225 - uy

www.kstu.uz
www.ojs.qmii.uz

INNOVATION IQTISODIYOT

ILMIY-AMALIY ELEKTRON
JURNAL

3-jild
4-son
sentabr, 2025

September 2025
Volume 3
Number 4

ИННОВАЦИОННАЯ ЭКОНОМИКА
Научно-практический
электронный журнал

THE INNOVATION ECONOMY
Electronic Scientific and Practical
Journal

INNOVATSION IQTISODIYOT

ILMIY-AMALIY ELEKTRON JURNAL

ISSN: 3030-315X

ojs.qmii.uz

Muassis:

Qarshi davlat texnika universiteti

Tahririyat Kengashi raisi:

R.X.Ergashev, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Qarshi davlat texnika universiteti

Tahririyat Kengashi raisi o'rinbosari:

S.N.Xamrayeva, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Qarshi davlat texnika universiteti

Mas'ul muharrir:

N.A.Ochilova, PhD, dotsent

Qarshi davlat texnika universiteti

Texnik muharrir:

F.F.Haqqulov, PhD

Qarshi davlat texnika universiteti

Jurnal har oyda bir marotaba elektron shaklda jurnalning rasmiy sayti orqali nashr etiladi.

Tahririyat manzili:

180100, Qarshi shahri, Mustaqillik ko'chasi 225-uy

Tel.: +998 (75) 221 09 23

+998 (93) 902 72 63

Faks: +998 (75) 221 1395

E-mail: innoeconomic@qmii.uz

TAHRIRIYAT KENGASHI:

Tahririyat Kengashining xalqaro a'zolari:

Овчиников Виктор Николаевич – i.f.d., professor, akademik (Janubiy Federal Universitet, Rossiya)

Солодовников Сергей Юревич – i.f.d., professor (Belorussiya milliy texnika universiteti)

Сидоров Виктор Александрович - i.f.d., professor, (Kuban davlat universiteti)

Шевченко Игорь Викторович - i.f.d., professor (Kuban davlat universiteti, Rossiya)

Kusainov Xalel Xaymullayevich - i.f.d., professor (Qozog'iston davlat texnologiya universiteti)

Samandarzoda Iskandar Hakim - i.f.d., i.f.d., professor (SH.Shotemur nomidagi Tojikiston agrar universiteti)

Гибадуллин Артур Артурович Национальный исследовательский университет Московский энергетический институт

Войнаш Сергей Александрович Казанский приволжский (федеральный) университет

Пуляева Валентина Николаевна Финансовый университет при Правительстве РФ

Морковкин Дмитрий Евгеньевич Финансовый университет при Правительстве РФ

Садриддинов Манучехр Исмолиддинович Международный университет туризма и предпринимательства Таджикистана, Душанбе

Перская Виктория Вадимовна директор Института исследований международных экономических отношений, Финансовый университет при Правительстве РФ

Молчанов Игорь Николаевич Профессор экономического факультета. Московский государственный университет имени М.В. Ломоносова

Басова Мария Михайловна Заместитель декана факультета налогов, аудита и бизнес-анализа Финансовый университет при Правительстве РФ

Чупин Александр Леонидович Заместитель декана экономического факультета Российский университет дружбы народов имени П.Лумумбы

Незаймакин Валерий Николаевич Профессор кафедры финансов и кредита Российский государственный гуманитарный университет

Никонорова Алла Владимировна Доцент кафедры экономической теории Финансовый университет при Правительстве РФ

Дмитриева Ольга Александровна Доцент кафедры налогов и налогового администрирования факультета налогов, аудита и бизнес-анализа Финансовый университет при Правительстве РФ

Швец Юрий Юрьевич Лаборатория управления инновациями, Институт проблем управления Российской академии наук

Колосова Елена Валерьевна Лаборатория управления инновациями, Российский экономический университет имени Г.В. Плеханова

Tahririyat Kengashi a'zolari:

Gulyamov Saidaxror Saidaxmedovich - i.f.d., professor, akademik

Bozorov Orifjon Shodiyevich – t.f.n., dotsent

Pardayev Mamayunus Qarshiboyevich - i.f.d., professor

Vaxabov Abduraxim Vasikovich – i.f.d., professor

Hakimov Obidjon Arzikulovich – i.f.d., professor

Navruz-zoda Baxtiyor Negmatovich - i.f.d., professor

Xatamov Ochildi Qurbonovich- i.f.d., professor

Fayziyeva Shirin Shodmonovna- i.f.n., professor

Jumayeva Gulrux Jo'raqulovna - i.f.n., professor

Egamberdiyeva Salima Raimovna - i.f.n., dotsent

Erkayeva Gulbahor Panjiyevna - i.f.n., professor

Amirqulov Shuhrat Olimovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Samiyeva Gulnoza Toxirovna-i.f.f.d., (PhD), dotsent

Aliqulov Azamat Tuyg'unovich -i.f.f.d., (PhD), dotsent

Aminov Fazliddin Baxadirovich- i.f.n., dotsent

Xo'jaqulova Nigora Rustamovna - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Turobov Sherzod Alisherovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Alimova Munisa Yulchiyevna - i.f.f.d. (PhD) dotsent

Ergasheva Nasiba Raxmatullayevna - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Boboqulov Sanjar Baxromkulovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Djalilov Raxmonkul Hamidovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Nomazov Baxrom Bobomurodovich - i.f.f.d. (PhD) dotsent

Alimxanova Nigora Alimxanovna - i.f.f.d. (PhD) dotsent

“Innovatsion iqtisodiyot” ilmiy - amaliy elektron jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2025-yil 5-apreldagi 369-sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

Jurnalda quyidagi ruknlar asosida maqolalar nashr etiladi:

1. Nazariya va metodologiya
2. Raqamli iqtisodiyot
3. Mintaqa va tarmoqlar iqtisodiyoti
4. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik
5. Inson kapitali iqtisodiyoti
6. Menejment va marketing
7. Buxgalteriya hisobi,iqtisodiy tahlil va audit
8. Moliya, kredit va investitsiya
9. Ekonometrika va statistika
10. Xizmat ko'rsatish va turizm sohasi

September 2025

Volume 3

Number 4

INNOVATION IQTISODIYOT

ILMIY-AMALIY ELEKTRON
JURNAL

ojs.qmii.uz

Xizmatlar va turizm sohasi

Ziyorat turizmi rivojida davlat ishtirokining iqtisodiy va ijtimoiy ta'sir omillari

Uzaqov Norboy, Uzaqov Jamshid Norboyevich

Экономические и социальные факторы влияния государственного участия в развитии паломнического туризма

Узаков Норбой, Узаков Джамшид Норбоевич

Economic and social factors of the state participation impact on the development of pilgrimage tourism

Uzakov Norboy, Uzakov Dzhamshid Norboevich

Received: August 11, 2025 Revised: August 15, 2025 ■ Accepted: August 19, 2025 ■ Published Online: September 1, 2025

- **Annotatsiya:** Maqolada ziyorat turizmi rivojida davlat ishtirokining iqtisodiy va ijtimoiy ta'sir omillari tahlil qilinadi. Ziyorat turizmi nafaqat mamlakatning xalqaro turizm bozorida raqobatbardoshligini oshirish, balki hududiy iqtisodiy rivojlanish, yangi ish o'rinlari yaratish va aholi turmush darajasini yaxshilashda ham muhim omil sifatida qaraladi. Davlat tomonidan amalga oshirilayotgan normativ-huquqiy hujjatlar, investitsiya dasturlari hamda infratuzilma loyihalari ziyorat turizmining barqaror rivojlanishini ta'minlashda asosiy omillar sifatida namoyon bo'lmoqda. Shu bilan birga, davlatning samarali tartibga solish tizimi ijtimoiy-madaniy integratsiyani kuchaytirib, diniy-ma'naviy merosni asrash va targ'ib qilish jarayoniga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Tadqiqotda iqtisodiy samaradorlik va ijtimoiy ahamiyatni ta'minlashda davlat siyosati, xususiyl sektor hamkorligi hamda jamoatchilik ishtirokining o'rni alohida yoritiladi.
- **Kalit so'zlar:** ziyorat turizmi, davlat ishtiroki, iqtisodiy samaradorlik, ijtimoiy ta'sir, tartibga solish tizimi, turizm siyosati, barqaror rivojlanish, infratuzilma, xususiyl sektor hamkorligi, madaniy meros.
- **Аннотация:** В статье анализируются экономические и социальные факторы влияния государственного участия в развитии паломнического туризма. Паломнический туризм рассматривается не только как средство повышения конкурентоспособности страны на международном туристическом рынке, но и как важный фактор регионального экономического развития, создания новых рабочих мест и улучшения уровня жизни населения. Нормативно-правовые акты, инвестиционные программы и инфраструктурные проекты, реализуемые государством, выступают ключевыми факторами обеспечения устойчивого развития паломнического туризма. Вместе с тем эффективная система государственного регулирования способствует укреплению социально-культурной интеграции, сохранению и популяризации духовно-религиозного наследия. В исследовании особое внимание уделяется роли государственной политики, партнерства с частным сектором и участия общественности в обеспечении экономической эффективности и социальной значимости паломнического туризма.
- **Ключевые слова:** паломнический туризм, государственное участие, экономическая эффективность, социальное воздействие, система регулирования, туристическая политика, устойчивое развитие,

инфраструктура, государственно-частное партнёрство, культурное наследие.

- **Abstract:** The article analyzes the economic and social factors of state participation in the development of pilgrimage tourism. Pilgrimage tourism is considered not only as a means of increasing the country's competitiveness in the international tourism market, but also as an important factor in regional economic development, job creation, and improving the living standards of the population. Regulatory and legal acts, investment programs, and infrastructure projects implemented by the state are identified as key factors in ensuring the sustainable development of pilgrimage tourism. At the same time, the effective system of state regulation contributes to strengthening socio-cultural integration, preserving and promoting spiritual and religious heritage. The study pays special attention to the role of state policy, public-private partnership, and community participation in ensuring the economic efficiency and social significance of pilgrimage tourism.
- **Keywords:** pilgrimage tourism, state participation, economic efficiency, social impact, regulatory system, tourism policy, sustainable development, infrastructure, public-private partnership, cultural heritage.

KIRISH

Har bir sohaning rivojlanishida davlatning o'рни alohida strategik ahamiyat kasb etadi. Xususan, turizm sohasida ham davlatning tashkiliy-huquqiy mexanizmlar asosidagi ishtiroki orqali sohada barqaror rivojlanishga erishish mumkin. Jahonning ilg'or xorijiy mamlakatlari tajribasi ham turizmning samarali rivojlanishida davlat siyosati va tartibga solish tizimining hal qiluvchi omil ekanini isbotlab bermoqda. So'nggi yillarda mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlar jarayonining muhim o'ziga xosligi sifatida turizm sohasini rivojlantirish masalasiga ahamiyat qaratilmoqda. Turizmni modernizatsiya qilish, uni iqtisodiyotning drayver sohasi darajasiga ko'tarish hamda mamlakatning xalqaro maydondagi raqobatbardoshligini oshirish masalasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. Shu nuqtai nazardan, turizmning faqatgina sayohat va hordiq chiqarish faoliyati emas, balki ijtimoiy-madaniy integratsiya va xalqaro hamkorlikni kengaytiruvchi mexanizm sifatidagi roli alohida ta'kidlanmoqda.

Prezident Sh.M. Mirziyoyev mamlakatimizda turizmni jadallik bilan rivojlantirish, uni milliy iqtisodiyotning yetakchi va lokomotiv tarmoqlaridan biriga aylantirish vazifasini ilgari surgan holda "turizm – bu faqat sayru sayohat, mazmunli dam olishgina emas. U avvalo ellarni ellarga, dillarni dillarga bog'laydigan, mehnatkash va bag'rikeng xalqimizning boy madaniyati va tarixiy merosini, uning ochiq qalbini dunyoga namoyon qiladigan ko'zgudir[1]" deb ta'kidlaganlar.

Turizmni rivojlantirish yo'nalishida mustaqillikka erishgan dastlabki davrlardan boshlab normativ-huquqiy zamin yaratilgan bo'lib, 1999-yilda "Turizm to'g'risida"gi Qonun qabul qilingan. Keyinchalik, 2016-yil 2-dekabrda Prezidentning "O'zbekiston Respublikasining turizm sohasini jadal rivojlantirishni ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-4861 sonli Farmoni tasdiqlanib, turizm tarmog'ini boshqarishni tubdan takomillashtirish, milliy turizm mahsulotlarini yaratish va ularni jahon bozorlarida targ'ibot

qilish, turizm sohasida O'zbekistonning ijobiy qiyofasini shakllantirish maqsadida "O'zbekiston Respublikasi Turizmni rivojlantirish davlat qo'mitasi"ni tashkil etish va turizm xizmatlarini normativ asosda sertifikatlash kabi mexanizmlar belgilandi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 6-fevraldagi "Kirish turizmni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ 3509 sonli Qarori bilan xorijiy turistlar, jumladan, ziyorat maqsadida tashrif buyuruvchilar uchun viza berish va ro'yxatdan o'tish jarayonlarini bosqichma-bosqich soddalashtirish tartibi belgilab qo'yildi, 2019-yil 18-iyulda yangi "Turizm to'g'risida"gi Qonun qabul qilinib, sohaning huquqiy bazasi mustahkamlandi.

So'nggi yillarda esa turizm sohasi strategik ahamiyat kasb etib, huquqiy mexanizmlar yanada mustahkamlandi. Qabul qilingan "O'zbekiston – 2030" strategiyasida "xalqaro sayyohlar oqimini 15 million nafarga, ichki turizm ishtirokchilarini 25 million nafarga, ziyorat turizmi bo'yicha tashrif buyuruvchilar sonini 3 million nafarga yetkazish, xususi kapital va investitsiyalarni jalb etish orqali 30 ta yirik turizm klasterlarini shakllantirish hamda turistik xizmatlar eksport hajmini 5 milliard AQSH dollariga ko'tarish" ustuvor maqsad qilib belgilangan [2].

Davlat tomonidan qabul qilinib, amaliyotga joriy etilayotgan qarorlar, farmonlar va boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarning barchasida yagona maqsad mujassam. Bu maqsad – mamlakatimizda turizmni kompleks rivojlantirish, uning salohiyati va samaradorligini oshirish orqali yangi ish o'rinlari yaratish, aholining turmush darajasini yaxshilash hamda milliy iqtisodiyot va ijtimoiy hayotga ijobiy ta'sir ko'rsatishga erishishdan iboratdir.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Ziyorat turizmi bo'yicha ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, soha dunyo mamlakatlarida iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishning muhim omillaridan biri sifatida qaralmoqda. Xalqaro tadqiqotlarda (Henderson, 2016; Timothy & Olsen,

2006) ziyorat turizmi nafaqat diniy-ma'naviy qadriyatlarni mustahkamlash, balki hududiy iqtisodiy o'sishga, bandlikni kengaytirishga va infratuzilmani yaxshilashga sezilarli ta'sir ko'rsatishi ta'kidlanadi [3].

Dunyo mamlakatlari va O'zbekistonning ziyorat turizmi salohiyatini shakllantirish, rivojlantirish hamda ulardan foydalanish muammolariga ko'plab fundamental va amaliy tadqiqotlar bag'ishlangan. Xorijiy olimlardan N.Leyper, M.Tamma, U.Martini¹, hamda MDH davlatlari olimlaridan M.A.Morozov, S.S.Nikolayev, T.A.Sebekina², va boshqa olimlarning ilmiy tadqiqotlarida ushbu masala keng yoritilgan.

O'zbekiston bo'yicha ham qator manbalarda (Mirziyoyev, 2019; Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari, 2020–2024) turizm, xususan ziyorat turizmini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri ekani ko'rsatiladi. Shuningdek, Jahon banki va BMT Jahon turizm tashkiloti (UNWTO) ma'lumotlariga ko'ra, mamlakatda turizmning tez sur'atlar bilan rivojlanishi xalqaro tajribalar bilan uyg'un holda olib borilayotganini tasdiqlaydi.

Mahalliy olimlar (Uzoqov J.N., Ergashev R.X., Xodjayev A.) o'z tadqiqotlarida ziyorat turizmini rivojlantirish jarayonida davlatning huquqiy asoslarni mustahkamlashdagi, xususi sektorni jalb etishdagi va infratuzilmani modernizatsiya qilishdagi rolini alohida ta'kidlab o'tishadi. Ularning ilmiy qarashlarida davlatning faol ishtiroki iqtisodiy samaradorlikni oshirishi bilan birga, jamiyatda ijtimoiy barqarorlik, milliy qadriyatlarni asrab-avaylash va xalqaro imijni yuksaltirish omili sifatida e'tirof etiladi.

Umuman olganda, mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ziyorat turizmini davlat tomonidan tartibga solish va qo'llab-quvvatlash iqtisodiy va ijtimoiy ta'sir omillari orqali mamlakat taraqqiyotiga bevosita hissa qo'shadi. Shu bilan birga, ilmiy adabiyotlarda hozirgi vaqtga qadar ziyorat maskanlari boshqaruv faoliyatini xususi tadbirkorlik subyektlariga o'tkazish, ziyorat obyektlari moliyaviy harakatini mustaqil o'zini-o'zi moliyalashtirish tizimiga bosqichma-bosqich o'tkazish hamda ushbu jarayonda xususi sektor ishtiroki va xalqaro hamkorlikni kuchaytirish masalalari bo'yicha yetarli darajada tadqiqotlar olib borilmaganini ta'kidlash lozim.

METODOLOGIYA

Metodologiyaning asosiy vazifasi – davlat siyosati, tartibga solish tizimi va jamoatchilik ishtirokining ziyorat turizmi samaradorligiga ta'sirini aniqlash hamda ilmiy asoslangan xulosalar ishlab chiqishdan iboratdir.

Tadqiqotda ziyorat turizmi rivojida davlat ishtirokining iqtisodiy va ijtimoiy ta'sir omillarini tahlil qilish maqsadida ilmiy izlanishlarning nazariy va amaliy asoslari qo'llanildi. Metodologik yondashuv sifatida tizimli tahlil, taqqoslash, qiyosiy o'rganish va statistik ma'lumotlarni tahlil qilish usullaridan foydalanildi.

Tadqiqot jarayonida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari va hukumat qarorlari, turizmga oid qonun hujjatlari, shuningdek, xalqaro tashkilotlar (Jahon turizm tashkiloti, Islom hamkorlik tashkiloti) ma'lumotlari asosiy manba bo'lib xizmat qildi. Shu bilan birga, xorijiy mamlakatlar tajribasi qiyosiy o'rganilib, ularning ijobiy jihatlari milliy sharoitga moslashtirish nuqtayi nazaridan tahlil qilindi.

MUHOKAMA

Mazkur ilmiy izlanishning asosiy maqsadi — ziyorat turizmini rivojlantirish jarayonida davlat ishtirokining mamlakat iqtisodiyoti va ijtimoiy hayotiga ko'rsatadigan ta'sir omillarini aniqlash va tahlil qilishdan iboratdir. Davlat tomonidan qabul qilinayotgan qaror va farmonlar, investitsion dasturlar hamda infratuzilma loyihalari ziyorat turizmining barqaror rivojlanishi uchun zarur bo'lgan huquqiy, tashkiliy va moliyaviy shart-sharoitlarni yaratmoqda. Muhokama jarayonida shuni ta'kidlash joizki, ziyorat turizmini rivojlantirish natijasida mamlakatga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan bir qator iqtisodiy va ijtimoiy omillar yuzaga chiqadi. Iqtisodiy omillar qatoriga yangi ish o'rinlari yaratish, hududiy iqtisodiy faollikni kuchaytirish, tadbirkorlik subyektlari faoliyatini kengaytirish, valyuta tushumlari va turizm xizmatlari eksportini oshirish kiradi. Ijtimoiy ta'sir omillari esa aholining turmush darajasini yaxshilash, mahalliy aholining turizm xizmatlarida bevosita ishtirokini ta'minlash, diniy-ma'naviy qadriyatlarni asrash va targ'ib qilish, madaniy merosni xalqaro miqyosda tanitishga xizmat qiladi.

1 - Leiper N. The framework of tourism: Towards a definition of tourism, tourist, and the tourist industry // *Annals of Tourism Research*, № 6(4), 1979. P. 390-407; Michelle Tamma, Destinazioni: concorrenza tra luoghi o tra sistemi di offerta? In Pechlaner H. e Weiermair K. (a cura di), *Destination Management*, Touring Club Italiano 2000, 50 p; Martini Umberto. *Management dei sistemi territoriali: Gestione e marketing delle destinazioni Turistiche*. Vol. 27. G Giappichelli Editore, 2015

2 - Морозов М.А. Дестинация – важнейший элемент туризма / М.А.Морозов, О.Коль. Туризм: практика, проблемы, перспективы. – 1998. – № 1. – С. 9.; Николаев С.С. Стратегия формирования единого туристского пространства в регионе: (На прим. Санкт-Петербурга и Ленингр. обл.): автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05 / С.-Петербург. гос. ун-т экономики и финансов. – СПб., 2000. – 16 с.; Себекина Т.А. Формирование комплекса продвижения туристских услуг дестинации (на примере Камчатки): //Автореферат кандидата экономических наук. [Электронный ресурс]. – Москва.2006

Tadqiqotimiz davomida sohada davlat ishtirokining qanchalik darajada iqtisodiy va ijtimoiy omillar orqali ijobiy natijadorlikka olib kelayotgani chuqur tahlil qilinadi. Shu bilan birga, mavjud kamchilik va muammolar aniqlanib, ularning sabab va oqibatlarini ilmiy asosda baholanadi.

Mazkur jarayon natijasida sohaga oid takomillashtirish yo'nalishlari belgilab berilib, aniq fikr, taklif va tavsiyalar ilgari suriladi. Shunday qilib, ziyorat turizmi rivojida davlat ishtirokining samaradorligini oshirish va uning barqarorligini ta'minlash bo'yicha ilmiy-amaliy yechimlar ishlab chiqilishi

ushbu tadqiqotning dolzarbligini yanada oshiradi.

NATIJALAR VA TAHLIL

O'tkazilgan ilmiy izlanishlar natijalariga ko'ra, O'zbekistonda turizm sohasi, xususan ziyorat turizmini rivojlantirishda davlat ishtirokining iqtisodiy va ijtimoiy ta'siri tobora ortib borayotgani yaqqol ko'zga tashlanmoqda.

1-jadval.

2024–2025 yillar yanvar–may oylarida O'zbekistonga tashrif buyurgan xorijiy turistlar oqimi (ming kishi).

YILLAR	XORIJIY TURISTLAR SONI (MLN)	SHU JUMLADAN, ZIYORAT UCHUN TASHRIF BUYURGANLAR	TURISTIK XIZMATLAR EKSPORTI (USD MLRD)
2020	1,5	0,33	0,123
2021	1,88	0,42	0,648
2022	5,23	1,25	1,589
2023	6,6	1,71	2,143
2024	10,2	2,64	5,014 (yanvar–sentabr)

Bu jarayon mamlakatda turizmni milliy iqtisodiyotning ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylantirish bo'yicha amalga oshirilayotgan izchil siyosatning amaliy samarasini ko'rsatadi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, 2020–2021 yillarda global pandemiya oqibatida xorijiy turistlar oqimi keskin kamayib, turizm sohasi inqirozli vaziyatga duch keldi.

Biroq, 2022-yildan boshlab davlat tomonidan qabul qilingan qaror va farmonlar, vizani soddalashtirish mexanizmlarining joriy etilishi, turizm infratuzilmasiga yo'naltirilgan yirik investitsion loyihalarining amalga oshirilishi natijasida sohada tiklanish jarayoni tezlashdi. Bu jarayonning asosiy omillari sifatida yangi turizm klasterlarining tashkil etilishi, mehmonxonalar va transport infratuzilmasining kengayishi, shuningdek, hududiy turizmni rag'batlantirish dasturlarini keltirish mumkin.

Natijada O'zbekiston qisqa muddat ichida xalqaro turizm bozorida o'z mavqeini tiklabgina qolmay, balki yangi bosqichga ko'tarildi. Ayniqsa, ziyorat turizmi yo'nalishi mamlakatning boy madaniy va diniy merosini targ'ib etish, yangi ish o'rinlarini yaratish va hududiy iqtisodiy faollikni kuchaytirishda muhim rol o'ynamoqda. Shu sababli, davlat siyosatining uzluksiz qo'llab-quvvatlashi turizmning barqaror rivojlanishida hal qiluvchi omil bo'lib xizmat qilmoqda.

Jadvalda 2020–2024 yillar davomida O'zbekistonga tashrif buyurgan xorijiy turistlar soni, ular orasida ziyorat maqsadida

kelganlar soni va turistik xizmatlar eksporti ko'rsatkichlari keltirilgan. Ushbu ma'lumotlar davlat tomonidan qabul qilingan islohotlar va amaliy mexanizmlar turizm sohasida, xususan ziyorat turizmida samarali natijalar bermoqda, degan fikrni isbotlaydi.

So'nggi yillarda O'zbekistonga tashrif buyurayotgan xorijiy turistlar sonida sezilarli dinamik o'sish kuzatilmoqda. 2020–2021 yillarda pandemiya oqibatida tashrifchilar soni keskin kamayib, mos ravishda 1,5 mln va 1,88 mln kishini tashkil etgan bo'lsa, 2022-yildan boshlab davlat tomonidan turizmni qo'llab-quvvatlash siyosati, vizani soddalashtirish jarayonlari hamda infratuzilma loyihalariga kiritilgan investitsiyalar natijasida turistlar oqimi barqaror tiklana boshladi. Natijada 2022-yilda 5,23 mln, 2023-yilda 6,6 mln, 2024-yilda esa 10,2 mln nafar xorijiy turist mamlakatga tashrif buyurgani qayd etildi. Bu esa davlat siyosatining amaliy samarasini yaqqol ko'rsatib bermoqda.

Xorijiy turistlar tarkibida ziyorat turizmining salmog'i ham bosqichma-bosqich ortib bormoqda. Agar 2020-yilda 330 ming nafar xorijiy fuqaro diniy-ma'naviy qadriyatlar bilan tanishish maqsadida O'zbekistonga tashrif buyurgan bo'lsa, 2024-yilda bu ko'rsatkich 2,64 mln nafarga yetdi. Ushbu tendensiya ziyorat turizmining nafaqat diniy-ma'naviy merosni targ'ib qilish, balki hududiy iqtisodiy rivojlanish va yangi xizmat ko'rsatish tarmoqlarini shakllantirishda ham

2-jadval

Ziyorat turizmi rivojida davlatning iqtisodiy va ijtimoiy ta'sir omillari

O'MIL TURI	TASNIFI	TAVSIFI
IQTISODIY OMILLAR		
Investitsiya oqimi	Infratuzilma va xizmatlar sohasiga sarmoya kiritish	Ziyorat maskanlari atrofida yo'llar, mehmonxonalar, transport va axborot texnologiyalari rivojlanishi
Bandlik darajasi	Yangi ish o'rinlari yaratilishi	Ziyoratchilar uchun gid, tarjimon, transport, hunarmandchilik va xizmat ko'rsatish sohasi ish o'rinlari
Valyuta tushumlari	Turistik xizmatlar eksporti	Ziyorat turizmi orqali xorijiy ziyoratchilardan tushadigan mablag'lar milliy iqtisodiyot daromadiga qo'shilishi
Hududiy iqtisodiy rivojlanish	Mahalliy iqtisodiyotning faollashuvi	Ziyorat maskanlari joylashgan hududlarda bozorlar, savdo va mahalliy mahsulotlarga talabning oshishi
Kichik biznes va tadbirkorlik	Mahalliy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash	Ziyoratchilar oqimi hisobiga oziq-ovqat savdo nuqtalari, milliy hunarmandchilik buyumlari do'konlari, transport xizmatlari rivojlanishi
IJTIMOIY OMILLAR		
Madaniy merosni asrash	Diniy va tarixiy obidalarni saqlash va targ'ib qilish	Davlatning qo'llab-quvvatlashi orqali ziyorat obidalarini restavratsiya qilish va jahon miqyosida targ'ib etish
Ijtimoiy integratsiya	Jamiyatning ma'naviy birligi va birdamligi	Ziyorat sayohatlari orqali millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglikni kuchaytirish
Mahalliy aholiga ta'sir	Aholi turmush darajasi va farovonligini oshirish	Ziyoratchilar oqimi hududlarda aholi uchun barqaror daromad va xizmat ko'rsatish madaniyatini shakllantiradi
Xalqaro hamkorlik	Xorijiy mamlakatlar bilan aloqalarni mustahkamlash	Ziyorat turizmi orqali xalqaro diniy-madaniy aloqalar va diplomatik hamkorlik kuchayadi
Ilmiy-ma'rifiy ahamiyat	Ma'naviyat va ta'limni rivojlantirish	Ziyorat turizmi diniy-ma'naviy qadriyatlarni yosh avlodga yetkazish va ilmiy tadqiqotlarga turtki bo'ladi

muhim omilga aylanganini ko'rsatadi.

Turizm xizmatlari eksporti hajmi ham sohada olib borilgan islohotlarning bevosita natijasi sifatida jadal o'smoqda.

2020-yilda atigi 123 million AQSH dollarini tashkil etgan turistik xizmatlar eksporti 2024-yilning yanvar-sentabrida 5 milliard AQSH dollaridan oshdi. Bu holat turizmning, ayniqsa ziyorat turizmining mamlakat iqtisodiyotida strategik

daromad manbaiga aylanganini ko'rsatib beradi. Xususan, xorijiy tashrifchilarning ko'payishi eksport tushumlarini sezilarli darajada oshirib, milliy iqtisodiyotga barqaror ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Ziyorat turizmini rivojlantirishda iqtisodiy va ijtimoiy omillarni tasniflash muhim ahamiyat kasb etadi. Iqtisodiy omillar asosan turizm xizmatlari hajmi, infratuzilma,

bandlik va mahalliy bozor faoliyati orqali namoyon bo'lsa, ijtimoiy omillar madaniy merosni asrash, aholining turmush tarziga ijobiy ta'sir ko'rsatish, diniy-ma'naviy qadriyatlarining mustahkamlanishi bilan chambarchas bog'liqdir. Ushbu omillar nafaqat minqaviy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga, balki mamlakat miqyosida iqtisodiy-ijtimoiy taraqqiyotga ham sezilarli darajada ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'tkazilgan ilmiy izlanishlar natijasi shuni ko'rsatadiki, ziyorat turizmi nafaqat diniy-ma'naviy qadriyatlarining targ'iboti, balki mamlakatning iqtisodiy-ijtimoiy rivojlanishida ham strategik ahamiyat kasb etmoqda. Davlat ishtirokining samarali tashkil etilishi turizm sohasida barqarorlikni ta'minlash, yangi ish o'rinlari yaratish, hududiy infratuzilmani rivojlantirish va xalqaro turizm bozorida O'zbekistonning raqobatbardoshligini kuchaytirishga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda.

Shu bilan birga, ziyorat turizmining salohiyatidan to'liq foydalanish uchun bir qator taklif va tavsiyalarni ilgari surish mumkin:

□ Ziyorat maskanlarini xususiy tadbirkorlik subyektlariga, mulk huquqi davlat ixtiyorida saqlangan holda, foydalanish uchun berish tartibini ishlab chiqish zarur. Bunday yondashuv xizmatlar sifatining oshishiga, turistik infratuzilmaning samarali rivojlanishiga, mahalliy aholining bandligi kengayishiga hamda eng avvalo, ziyorat maskanlarining saqlanishi va barqaror boshqarilishiga erishishga xizmat qiladi;

□ Bugungi kunda deyarli barcha ziyorat maskanlarini saqlash va ularning xarajatlari davlat byudjeti hisobidan moliyalashtirilmoqda. Ushbu jarayon davlatning iqtisodiy ishtirokini yaqqol ko'rsatib, muqaddas maskanlarning barqaror faoliyat yuritishini ta'minlab kelmoqda. Biroq, uzoq muddatli istiqbolda davlat xarajatlarini kamaytirish va turizm sohasining o'zini-o'zi ta'minlash salohiyatini kuchaytirish maqsadida bosqichma-bosqich o'zini-o'zi moliyalashtirish tizimiga o'tish mexanizmini ishlab chiqish zarur;

□ Mazkur mexanizm orqali davlat nazorati mukammal yo'lga qo'yilishi, ziyorat maskanlariga tushadigan mablag'larning bank muassasalari orqali shaffof aylanishi ta'minlanishi iqtisodiy samaradorlikni oshiradi. Shu bilan birga, ushbu yondashuv ziyorat maskanlarining saqlanishini kafolatlab, madaniy merosni asrash, diniy-ma'naviy qadriyatlarni mustahkamlash hamda mahalliy aholining bandligini kengaytirish orqali ijtimoiy barqarorlikka xizmat qiladi.

□ Qaror va farmonlarni izchil tatbiq etish hamda yangi tartibga solish mexanizmlarini ishlab chiqish asosida

– huquqiy asoslarni mustahkamlash;

□ Transport, ovqatlanish, mehmonxona va servis xizmatlarini zamonaviy talablarga moslashtirish yo'li bilan – infratuzilmani rivojlantirish;

□ Mahalliy aholi bandligini ta'minlash, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash hamda shu orqali xizmatlar sifatini oshirish – mahalliy aholi ishtirokini kuchaytirish;

□ Ziyorat maskanlarining xalqaro miqyosda tanilishini ta'minlash, samarali marketing strategiyalarini joriy etish natijasida – madaniy va ma'naviy merosni targ'ib qilish;

□ Turizm loyihalariga xususiy investitsiyalarni jalb etish, davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini kengaytirish vositasida – davlat va xususiy sektor hamkorligini kuchaytirish;

□ Raqamli texnologiyalarni amalga tatbiq etish orqali, mobil ilovalar va interaktiv xizmatlardan foydalanish negizida – innovatsion yechimlarni joriy etish.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

1. Uzaqov Norboy Professor, i.f.d., Rossiya gumanitar fanlar akademiyasi akademigi, //Узаков Норбой Профессор, доктор философских наук, академик Российской академии гуманитарных наук, // Uzakov Norboy Professor, Doctor of Philosophy, Academician of the Russian Academy of Humanities,
■ 0009-0002-1073-3761
► norboyuzokov0660@gmail.com
2. Uzaqov Jamshid Norboyevich, Axborot texnologiyalari va menejment universiteti dotsenti, i.f.f.d., (PhD) // Узаков Джамшид Норбоевич, доцент Университета информационных технологий и управления, кандидат технических наук, (PhD) // Uzakov Dzhamshid Norboyevich, Associate Professor of the University of Information Technology and Management, Candidate of Technical Sciences (PhD)
► jamshiduzokov0660@gmail.com
■ <https://orcid.org/0009-0002-6420-9076>

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

- [1]. O'zbekiston Respublikasining "Turizm to'g'risida"gi O'RQ-549-son qonuni. 2019-yil 18-iyul.
- [2]. Navruz-Zoda B.N., Ibragimov N.S., Navruzzoda Z.B., Navruz-Zoda Sh.B. Turizm hudud raqobatbardoshligi. Monografiya. – Buxoro: "Sadridin Salim Buxoriy" nashriyoti, 2017. – 156 b.
- [3]. Xudoyarov A. (2023). O'zbekiston turizm industriyasida ziyorat turizmining rivojlanish istiqbollari. Инновационные исследования в современном мире: теория и практика, 2(15), 66–68
- [4]. Uzoqov J.N. "Qashqadaryo mintaqasida ziyorat

turizmining ijtimoiy- iqtisodiy ahamiyati va o'rne".//QAR MII "Innovatsion texnologiyalar" ilmiy jurnali, ISSN: 2181-4732, Maxsus son, 2023 yil, dekabr, B. 136-142

[5]. Ergashev R.X, Uzoqov J.N. "Ziyorat turizmi tarmog'ining iqtisodiy va ijtimoiy samaradorligini oshirish yo'llari".//, Scienceproblems.uz. ilmiy-amaliy elektron jurnal, ISSN: 2181-1342, №2024-5 son, 4-jild, B. 57-62.

[6]. [https://yuz.uz/uz/news/ozbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyoevning-xiva-shahrida-arda-xiva-xalqaro-turizm-markazining-tantanali-ochilish-](https://yuz.uz/uz/news/ozbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyoevning-xiva-shahrida-arda-xiva-xalqaro-turizm-markazining-tantanali-ochilish-marosimidagi-nutqi)

[marosimidagi-nutqi.](https://yuz.uz/uz/news/ozbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyoevning-xiva-shahrida-arda-xiva-xalqaro-turizm-markazining-tantanali-ochilish-marosimidagi-nutqi)

[7]. <https://yuz.uz>Торговое управление

[8]. Daryo.uz

[9]. Статистика Узбекистана

[10]. <https://live.worldtourismforum.net/>